

Likestillings- og
diskrimineringsombudet

Vår ref.:
21/94- 3- LINY

Deres ref.: 21/21

Dato:
30.04.2021

Hørings svar NOU 2020: 14 Ny barnelov

Likestillings- og diskrimineringsombudet viser til høringsbrev fra Barne- og familiedepartementet som har sendt NOU 2020: 14 Ny Barnelov på høring, med høringsfrist 01.05.2021.

1. Innledning

Likestillings- og diskrimineringsombudet (ombudet) har som mandat å arbeide for likestilling og mot diskriminering på grunnlag av kjønn, etnisitet, religion, alder, seksuell orientering og nedsatt funksjonsevne. Det er et mål at kvinner og menn skal oppnå reell likestilling på sentrale samfunnsområder. Ett slikt samfunnsområde er foreldreskap. For å få til dette jobber ombudet mot et samfunn der foreldrene har klare plikter og rettigheter til deltakelse i familie og omsorg.

Ombudet mener at slike grunnleggende plikter og retter skal knyttes til individet. Det skal være et individuelt ansvar å gi praktisk omsorg som forelder. Målet om et likestilt foreldreskap med klare retter og plikter for begge parter bør gjelde også etter et samlivsbrudd, samt der foreldrene aldri har bodd sammen. Det vil si at både mødre og fedre skal ha en sterk forpliktelse til å ta ansvar for barnet sitt, og anerkjenne den andre som en likeverdig forelder. Lovverket utgjør rammeverket for hvordan foreldre skal organisere bosted og samvær for barnet når de ikke bor sammen, både der man blir enige gjennom avtale og der saken blir behandlet i domstolene. Det er derfor viktig at lovverket reflekterer at samfunnet anser begge foreldrene som likeverdige omsorgspersoner for barnet.

Hvordan vi organiserer omsorgen i samfunnet er avgjørende for hva slags muligheter menn og kvinner har til å finne en god balanse mellom arbeid og familie. Ombudet ser derfor likestilt foreldreskap som et viktig middel for likestilling og en vei bort fra diskriminering, både for kvinner og menn. Uten en normativ aksept for fedre til å velge mer omsorg og for mødre til å velge mer

lønnet arbeid blir valgfriheten begrenset. Dette gjelder også for omsorg etter samlivsbrudd.

I praktisk politikk på området foreldreskap må denne likestillingspolitiske målsettingen veies opp mot hva det er mulig og fornuftig å lovregulere etter samlivsbrudd, og hva som er barnets beste i en slik situasjon. I denne høringsuttalelsen har vi forsøkt å gjøre slike avveininger.

2. Ombudets bemerkninger til høringsutkastet

1. Utvalgets forslag om at mor automatisk får foreldreansvar alene når foreldrene ikke er gift eller bor sammen ved barnets fødsel

1.1. Dagens situasjon

I dagens lov det slik at foreldre som ikke er gift eller samboere når barnet blir født automatisk får felles foreldreansvar. Etter dagens barnelov § 35 kan mor derimot få foreldreansvaret alene dersom hun gir melding til folkeregisteret innen ett år etter barnets fødsel. Mor kan altså ensidig avgjøre at hun skal ha foreldreansvaret alene dersom hun gir melding om dette til folkeregisteret innen barnets første leveår. I slike tilfeller er det far som må gå til sak dersom han er uenig mors avgjørelse.

1.2. Utvalgets forslag om at mor automatisk får foreldreansvar alene når foreldrene ikke er gift eller bor sammen ved barnets fødsel

Utvalget foreslår at dette endres slik at mor automatisk får foreldreansvaret alene dersom foreldrene aldri har vært gift eller bodd sammen ved barnets fødsel. Utvalget legger til grunn at:

«Utvalget går videre inn for å endre utgangspunktet om felles foreldreansvar i de tilfellene der foreldrene ikke var gift eller bodde sammen ved barnets fødsel. Flertallet ønsker en regel tilsvarende den som gjaldt frem til 1. januar 2020, som innebærer at utgangspunktet er at moren i disse tilfellene får foreldreansvaret alene».¹

Partene kan derimot avtale andre løsninger og bør oppfordres til felles foreldreansvar der forholdene ligger til rette for det.

¹ NOU 2020: 14, s. 163.

1.3. Ombudets vurdering av forslaget om at mor automatisk får foreldreansvar alene når foreldrene ikke er gift eller bor sammen ved barnets fødsel

Ombudet støtter ikke utvalgets forslag om at mor automatisk får foreldreansvar når foreldrene ikke er gift eller bor sammen ved barnets fødsel.

Utvalget begrunner den foreslåtte endringen med:

Et utgangspunkt om felles foreldreansvar vil ikke passe for alle de ulike tilfellene, og selv med adgangen til å melde fra om at moren skal ha foreldreansvaret alene, mener flertallet at dette er en uheldig løsning. Heller ingen av de nordiske landene har en slik løsning.²

Videre argumenterer utvalget for endringer på denne måten:

Etter utvalgets mening er det også utilsiktede virkninger av å gi moren adgang til å melde fra at hun skal ha foreldreansvaret alene. Selv om intensjonen bak lovendringen var å fjerne morspresumsjonen i loven, kan det etter utvalgets syn argumenteres for at morspresumsjonen i virkeligheten har blitt forsterket. Bestemmelsen kan etter flertallets mening føre til at unødvendig mye oppmerksomhet rettes mot morens makt over foreldreansvaret, og det kan trolig brukes som pressmiddel av begge parter.³

Ordningen trådte i kraft i 2020 og er, etter det ombudet forstår ikke evaluert ettersom det ikke refereres i NOU 2020:14. Ombudet mener at hvis denne reglen skal endres tilbake bør det være på bakgrunn av erfaringer med ordningen slik den er i dag. Utvalgets argumentasjon understøttes ikke med eksempler eller et empirisk analysemateriale. Utvalget skriver ikke **hvorfor** de mener morspresumsjonen har blitt forsterket, eller hvordan eller på hvilken måte *at unødvendig mye oppmerksomhet rettes mot morens makt over foreldreansvaret*, eller hvordan; *det kan trolig brukes som pressmiddel av begge parter.*⁴

² *Ibid.*

³ *Ibid.*

⁴ NOU 2020: 14, s. 163

Ombudet fastholder sitt syn fra høringen om endringer i barneloven fra 2015 der vi støtter endringen om at mor og far får automatisk foreldreansvar selv om de ikke er gift eller samboer ved barnets fødsel.⁵ Det er flere grunner til det.

Et mer praktisk argument er at ordningen har eksistert svært kort – bestemmelsen ble iverksatt i 2020. Det er vel også grunnen til at den ikke er evaluert. Dette i seg selv er et argument for ikke å endre loven nå, men heller samle kunnskap om hvordan den virker.

Videre mener ombudet at foreldreansvaret skal ivareta barnets grunnleggende rettigheter. Automatisk delt foreldreansvar vil fremme et mer likestilt foreldreskap, der fars rettigheter og plikter tydeliggjøres gjennom loven. Barnet har rett til omsorg fra både mor og far, og automatisk felles foreldreansvar vil bidra til å oppfylle denne rettigheten for barnet.

Fedre som ikke har foreldreansvar, er økonomisk bidragspliktige. Det kan være vanskelig å se noen logisk grunn til at det juridiske og økonomiske forsørgeransvaret skal splittes opp slik utvalget legger opp til.

Fedre uten foreldreansvar har rett til samvær med barnet. Samværet skal gi barnet mulighet for å få omsorg fra sin egen far selv om foreldrene ikke har bodd sammen eller er gift. Ombudet mener det er best at denne kontakten mellom far og barn skjer innenfor en juridisk ramme der far også har visse grunnleggende rettigheter ovenfor barnet.

Terskelen for å kvalifisere for foreldreansvar er ikke særlig høy. Det er jo også ganske naturlig at terskelen er lav, ettersom gifte og samboende får foreldreansvar automatisk, uten noen vurdering fra myndighetenes side.

Ombudet ser at det kan være gode grunner til at noen mødre ikke ønsker å dele foreldreansvaret med far. Noen av disse mødre vil også være i en sårbar situasjon, hvor de både skal komme seg etter fødselen og etablere en god omsorgssituasjon for barnet. Under disse forholdene vil det være svært utfordrende og samtidig skulle gjennomføre en rettsak om å få foreldreansvar alene. Ombudet mener derfor at ordningen med at mor kan melde fra første året om at hun ønsker foreldreansvar alene, og at dette da skjer automatisk bør

⁵ Se vårt høringssvar fra 2015 her:

https://www.regjeringen.no/contentassets/4023365c718a47ceb2d1bed5708b3dc3/ldo---likestillings--og-diskrimineringsombudet.pdf?uid=LDO_Likestillings-_og_diskrimineringsombudet

oppretholdes. Vi vil legge til at det er nødvendig at mor informeres om denne rettigheten fra det offentlige for at mors mulighet skal være reell. Informasjonen kan eksempelvis gis fra ansatte på helsestasjonen i kommunen.

Selv om dagens lov innebærer en forskjellsbehandling av far og mor for en begrenset periode, mener ombudet likevel at det er tungtveiende hensyn som kan begrunne en slik ordning. I praksis innebærer ordningen at saksbehandlingskompetansen legges til far, som i et slikt tilfelle må gå til sak for å beholde foreldreansvaret.

Ombudet støtter altså ikke utvalgets forslag om at mor skal ha foreldreansvaret alene der partene ikke er gift eller samboende. Vi ønsker at dagens ordning opprettholdes. Vi ber også om at den evalueres.

2. Forslag om at flytting innenlands legges under foreldreansvaret

2.1. Dagens situasjon

Etter barneloven § 37 ligger retten til å flytte med barnet innenlands til den barnet har fast bosted hos. Dersom barnet har delt fast bosted, må foreldrene være enige om alle store avgjørelser om barnet og dermed også om barnet skal flyttes til en annen del av landet. Men også der barnet bor fast sammen med den ene og den andre forelder har samvær, er det visse vilkår for flytting innenlands. Den forelder som ønsker å flytte med barnet i eller ut av Norge, der det er avtale eller avgjørelse om samvær, skal varsle den andre forelder senest tre måneder før flyttingen. Dersom foreldrene ikke er enige om flyttingen, må den av foreldrene som vil flytte med barnet, kreve mekling.⁶ For å hindre flytting må samværsforelder gå til sak om bosted og kreve fast bosted hos seg.

2.2. Utvalgets forslag til endring av reglene for flytting innenlands

Utvalgets flertall foreslår å endre loven slik at det skal høre under foreldreansvaret å avgjøre hvor i landet barnet skal bo. Flertallet mener at definisjonen av hva som er flytting i lovens forstand bør fremgå av ordlyden i bestemmelsen. I utvalgets lovutkast § 6-9 femte ledd fremgår det derfor at flytting defineres som tilfeller hvor «barnet flytter ut av landet eller til ein annan bustad innanlads som forlengjer reisevegen mellom bustadene til foreldra vesentlig». I utkastet diskuteres det hvor lang reiseavstand som er «vesentlig».⁷

⁶ NOU 2020: 14, s. 202.

⁷ NOU 2002: 14, s. 205.

Utvalgets flertall mener at utgangspunktet bør være at flytting som medfører mer enn en times reisevei med privatbil fra det opprinnelige bostedet bør anses som «vesentlig», og derfor anses som flytting innenlands. Kriteriet om reisevei på en time skal derimot ikke være absolutt, og utvalget legger opp til at de nærmere grensene for hva som skal anses som flytting må utvikles i rettspraksis og teori.

Utvalgets mindretall ønsker å beholde ordning slik den er i dag. De skriver blant annet: «Etter mindretallets mening vil den allerede gjeldende varslings- og meklingsplikten, samt utvalgets forslag om endring i reisekostnader, i noen grad avhjelpe både flytting uten at samværsforelderen er tatt med på råd, og den økonomiske muligheten til å få gjennomført samværet».⁸

2.3. Ombudets vurdering av forslaget om endring av reglene for flytting innenlands

Ombudet støtter flertallets forslag om at det skal høre under foreldreansvaret å avgjøre hvor i landet barnet skal bo. Å flytte med barnet vil i mange tilfeller utgjøre et stort problem for å oppnå best samlet foreldrekontakt, noe som er et viktig kriterium for å oppnå barnets beste. I mange tilfeller vil en flytting gjøre at samværsforelderen vil kunne miste mye av kontakten med barnet. Ombudet støtter flertallets argumentasjon om at flytting innenlands vil ha store konsekvenser og at det i mange tilfeller kan sammenliknes med flytting utenlands –en ordning som ligger under foreldreansvaret.

Ombudet mener også at det å legge flytting under foreldreansvaret kan ha en positiv effekt på en del av de konfliktene som omhandler det å få fast bosted til seg. Det er grunn til å tro at mange foreldre kjemper om å få fast bosted, nettopp for å sikre seg mot den andres flytting. En endring i loven på dette punktet vil sannsynligvis medføre færre konflikter og mindre rettsvister. Det samme kan gjelde der foreldre er i konflikt om delt bosted. Det er sannsynlig at mange foreldre kjemper for delt bosted for å sikre seg mot en eventuell flytting, og det kan være uheldig hvis delt bosted ikke er til barnets beste i den konkrete situasjonen. Det er også uheldig fordi en slik konflikt i seg selv kan være en belastning for barnet.

Når det gjelder mindretallets argument om at varslingsplikten vil avhjelpe situasjoner der samværsforelderen ikke blir tatt med på råd, er ombudet enig i dette. Men ordningen med varslingsplikt vil ikke rokke ved det grunnleggende maktforholdet mellom forelderen med fast bosted versus den med samvær.

⁸ NOU 2020: 14, s. 206.

Ombudet er enig med utvalgets flertall i at å la flytting høre under foreldreansvaret vil fremme et likestilt foreldreskap. I dag er foreldreskapet mer likestilt og fedres engasjement i omsorgen for barn er økende. Det er i dag flere par som avtaler delt bosted og samværsforelderens rolle har mer samvær enn tidligere. Ordningen med flyttekompetanse for den forelder som har barnet boende fast hos seg er derfor etter ombudets syn ikke i tråd med samfunnsutviklingen mot et mer likestilt foreldreskap. Samværsforelderens (oftest far) rolle i barnets liv er endret og samværsforelderens spiller en svært viktig rolle i mange barns liv. Å ha god samlet foreldrekontakt og to operative foreldre vil i de aller fleste tilfeller være til barnets beste.

I mange tilfeller vil det være gode grunner for at folk vil flytte og det er da riktig at disse sakene kan prøves for retten. Ombudet støtter derfor forslaget om at det skal gis adgang til å gå til sak om selve flyttespørsmålet. Det vil være en naturlig følge av at flyttekompetansen legges under foreldreansvaret. Ombudet deler utvalgets synspunkt om at dette kan medføre noe flere saker om flytting, men samtidig er ombudet enig i at det kan redusere antallet saker som omhandler fast bosted/delt bosted. Det store problemet med dagens ordning er at for å hindre flytting må samværsforelderens gå til sak om noe annet enn flyttespørsmålet - nemlig om å få fast bosted eller delt fast bosted. Dette vil i mange tilfeller være svært vanskelig for samværsforelderens fordi det å få fast bosted krever en vurdering av forhold som tilknytning, status quo og liknende, der samværsforelderens i mange tilfeller står svakere nettopp fordi vedkommende er samværsforelder. Fordelen med å åpne for å kunne gå til sak om selve flyttespørsmålet er at en får prøvet for retten det spørsmålet som foreldrene faktisk er uenige om.

3. Delt fast bosted eller avtalefrihet som utgangspunkt etter samlivsbrudd

3.1. Dagens situasjon

Etter barneloven § 36 første ledd kan foreldrene avtale at barnet skal bo fast sammen med begge (delt fast bosted) eller bo fast hos den ene. Alternativene er likestilt, og lovverket gir ingen presumsjon for at den ene ordningen er bedre enn den andre. Det foreligger i dag full avtalefrihet i dette spørsmålet. Det er hensynet til det konkrete barnets beste som skal være avgjørende for hvilken ordning foreldrene velger.

3.2. Utvalgets vurdering av delt fast bosted eller avtalefrihet som utgangspunkt for bosted etter samlivsbrudd

Utvalget går inn for å videreføre avtalefrihet som hovedregel i det foreslåtte § 7-1 første ledd. Etter utvalgets vurdering er det ikke grunnlag for å innføre et

utgangspunkt om hvor barnet skal bo. En enighet mellom foreldrene og en tilpasset løsning for hver enkelt familie vil etter utvalgets syn være løsningen som er til det beste for barnet.

3.3. Ombudets vurdering av videreføring av dagens ordning
Ombudet støtter utvalgets forslag om å videreføre avtalefrihet som hovedregel for bestemmelsen av delt bosted eller bosted hos den ene forelderen. Vår argumentasjon for dette har flere elementer.

For det første er det slik at mye av forskningen på hvordan delt fast bosted slår ut for barnets beste ikke viser klare årsakssammenhenger mellom bosted og trivsel. I mange studier vises korrelasjoner mellom delt fast bosted og god trivsel, men det er vanskelig å entydig slå fast klare årsakssammenhenger. Med andre ord kan det være slik at de som velger delt bosted nettopp har et godt utgangspunkt for å få dette til å fungere bra og at det ikke er bostedet i seg selv som kan forklare barnets gode trivsel. I tillegg er det slik at mange av studiene som ser på sammenhengene mellom bosted og trivsel er fra land der ordningene og begrepsbruken er vanskelig å sammenlikne med Norge. Ombudet støtter flertallets konklusjon om at forskningen spriker og ikke gir grunnlag for å entydig slå fast hvilken bostedsordning som samlet sett er best for barn. Men, for ombudet er heller ikke denne debatten om forskningen avgjørende for konklusjonen om avtalefrihet. Vi vil i neste avsnitt forklare hvorfor.

Ombudet mener uansett at det ville være uheldig å lage en allmenn regel for bosted etter samværsbrudd ut fra forskningsfunn om bosted. Om det var slik at en på gruppenivå kunne fastslå en klar årsakssammenheng mellom trivsel og delt fast bosted, ville det likevel ikke være riktig å sluse alle barn som opplever samlivsbrudd inn i den ordningen som kom best ut i forskningen. Det som eventuelt ville gjelde for et flertall av barn trenger ikke være bra for alle. Ombudet mener dette på bakgrunn av føringen i barneloven om at det skal gjøres konkrete vurderinger av barnets beste i hvert enkelt tilfelle. Det prinsippet støtter ombudet. Å ha en standardløsning for barnets beste, basert på analyser på gruppenivå kan ikke, etter ombudets mening, ivareta lovens intensjon om å vurdere barnets beste i det *konkrete tilfellet*.

I dagens lovtekst er ordningene delt fast bosted og fast bosted hos den ene forelderen likestilt. Denne formuleringen ble innført i forrige revisjon av barneloven. Ombudet støttet denne omleggingen i forrige revisjon, siden den gamle lovteksten ikke fikk frem det likeverdige mellom delt fast bosted og fast bosted hos den ene. Dagens lov ivaretar etter ombudets mening muligheten for å vurdere barnets beste etter et samlivsbrudd konkret.

Samtidig er ombudet svært opptatt av å understreke at det i dagens barnelov ligger negative konsekvenser for den forelderen som ikke får avtalt eller fastsatt fast bosted. Det gjelder særlig problematikken rundt flytting. Ombudet er også kritisk til at retten i meget få tilfeller kan dømme til en ordning med delt fast bosted, siden dette igjen kan få drastiske følger for foreldrene som ikke har fast bosted. Etter ombudets syn er det her hovedproblemet ligger hva gjelder problematikken rundt delt fast bosted versus avtalefrihet.

4. Muligheten til å dømme til delt fast bosted

4.1. Dagens situasjon

Muligheten til å dømme til delt fast bosted er i dag svært begrenset og etter ordlyden i dagens lov § 36 annet ledd kreves det «særlege grunnar» for at retten skal kunne avgjøre at barnet skal «bu fast hos begge». Ordlyden oppstiller en høy terskel, og tilsier at det må foreligge omstendigheter utenom det vanlige for at dommeren skal kunne dømme til delt fast bosted.

4.2. Utvalgets forslag til endring

Flertallet foreslår å ikke videreføre barneloven § 36 andre ledd, andre punktum om at det må foreligge «særlege grunnar» for å dømme til delt fast bosted hvis foreldrene ikke er enige om hvor barnet skal bo. Flertallet mener retten bør stå fritt til å avgjøre om barnet skal ha fast bosted hos den ene av foreldrene, eller om det skal være delt fast bosted. Avgjørelsen av fast bosted og om det skal være delt fast bosted, bør treffes på bakgrunn av en konkret vurdering av hva som er det beste for barnet. Flertallet ønsker med dette å senke terskelen for å dømme til delt fast bosted.⁹

Mindretallet mener at utgangspunktet fortsatt bør være at det skal «særlige grunner» til for å idømme delt fast bosted. Etter mindretallets mening krever delt fast bosted en høy grad av samarbeidsevne mellom foreldrene, all den tid alle beslutninger av vesentlig betydning som gjelder omsorgen for barnet, må tas av foreldrene i fellesskap ved delt fast bosted.¹⁰

4.3. Ombudets vurdering av forslaget

Ombudet støtter flertallets forslag om å ikke videreføre vilkåret om «særlege grunnar» for å dømme til delt fast bosted. Det er flere grunner til det.

⁹ NOU 2020: 14, s. 200.

¹⁰ NOU 2020: 14, s. 201.

Ved å ikke stille krav om «særlege grunnar» vil retten på et mer fritt grunnlag kunne vurdere om delt bosted er til barnets beste. Fremdeles vil omstendigheter som reiseavstand og konfliktnivå være relevante forhold å vurdere, men terskelen senkes for å idømme delt bosted der dette er til barnets beste.

I dag er det slik i en del saker at vilkåret om at det ikke skal foreligge konflikt, paradoksalt nok kan virke konflikteskalerende. I og med at ett vilkår for å dømme til delt bosted er lavt konfliktnivå kan det tenkes at en del foreldre fremhever konflikt fremfor muligheten til samarbeide – nettopp fordi utfallet i dag må bli at én forelder får fast bosted. Ved en lavere terskel til å dømme til delt bosted vil antakelig en del foreldre kunne bli enige om delt bosted ved hjelp av rettssystemet. Ombudet antar også at en del foreldre går til sak for å få fast bosted fordi de er redd for at den andre forelderen skal få fast bosted og dermed ha muligheten til å flytte. En slik konflikteskalerende mekanisme vil kunne dempes ved at retten får muligheten til å dømme til delt bosted i de tilfeller der dette er til barnets beste.

Ombudet ser mindretallets bekymring for at samarbeidsklime og konfliktnivået kan bli høyt i en del saker hvis retten får en utvidet anledning til å dømme til delt fast bosted. På den annen side er det ofte slik at retten i dag vil dømme til mye samvær i slike saker. I praksis vil for eksempel en 40/60- modell med samvær også måtte medføre mye samarbeid og konflikthåndtering. Selv om fast bosted innebærer at bostedsforelderen kan avgjøre en del forhold alene vil et utvidet samværsregime måtte medføre svært mye samarbeid.

Ombudet er enig med utvalgets flertall om at en lavere terskel for å dømme til delt fast bosted kan bidra til flere likestilte foreldreskap. Det er i tråd med en positiv trend der fedre tar og får mer omsorgsansvar både før og etter samlivsbrudd. Ombudet mener at det på sikt vil være til barnets beste at retten i de tilfeller, der det etter en konkret vurdering er fornuftig, åpnes opp for at foreldreskapet skal være mest mulig likestilt. Ombudet vil i den forbindelse minne om at delt fast bosted ikke nødvendigvis betyr 50/50 tid hos hver av foreldrene. Det er viktig at tidsfordelingen er tilpasset barnets alder og behov. Selv om en dømmes til delt fast bosted kan tidsfordelingen fastsettes til 40/60 eller 30/70.

Ombudet støtter også forslaget ut fra argumentet om at det er rimelig at flere kan idømmes fast delt bosted fordi flyttekompetansen ligger under bosted. For mange barn er det svært problematisk om den ene forelderen vil flytte og kan gjøre det helt på egen hånd, uten at samværforelderen kan påvirke dette i særlig grad.

5. Sanksjoner ved brudd på avtaler om samvær eller delt bosted

5.1. Innledning

For å sikre et likestilt foreldreskap er det viktig at samvær eller delt bosted gjennomføres som avtalt eller fastsatt. Dette gjelder som en forpliktelse for både bostedsforelder og samværsforelder. At en av foreldrene forsøker å hindre at en avgjørelse eller avtale blir gjennomført er alvorlig, og ombudet mener derfor at det må være et tilstrekkelig sanksjonsapparat som sikrer at reglene blir fulgt. Samtidig er vi enig med utvalget i at tvangsfullbyrdelse av samvær eller delt bosted, kan være konfliktskapende. Foreldre kan ha ulike årsaker til å nekte samvær, eksempelvis en bekymring for vold eller rusmisbruk hos den andre forelder. Forutsetningen for våre merknader er derfor at det er til barnets beste å være sammen med forelder og at sanksjonssystemet bygger på mildeste inngreps prinsipp.

6.1.1. Tilbakehold eller trekk i barnebidrag

6.1.2. Dagens situasjon

Det er i dag ikke hjemmel i barneloven til å gjøre trekk i barnebidrag ved samværshindring. Forslaget har blitt diskutert ved flere anledninger, og ble sist fremmet i Prop. 161 L (2015-2016) hvor et flertall av høringsinstansene var negative.¹¹ Departementet gikk derfor ikke den gang inn for endringer i loven.

6.1.3 Utvalgets forslag

Utvalget viser til tidligere utredninger av spørsmålet om trekk i barnebidrag som egnet sanksjonsmiddel ved samværshindring. I alle tidligere vurderinger av spørsmålet har det blitt konkludert med at tilbakehold eller trekk i barnebidrag ikke er en egnet sanksjonsmåte. Utvalget ønsker heller ikke denne gang å gå inn for en slik ordning.

6.1.4 Ombudets vurdering

Ombudet mener prinsipielt at tilbakehold eller trekk i barnebidrag er feil virkemiddel for å sikre at samvær eller delt bosted blir gjennomført som avtalt eller fastsatt. Ombudet støtter derfor utvalgets argumentasjon og konklusjon. Selv om barnebidraget som oftest er en pengeoverføring mellom foreldrene, er barnebidraget ment å gå til barnet. Ordningen med barnebidrag bygger på beregninger av hvor mye det koster å dekke barnets underhold i ulike aldersgrupper og er ment å gå direkte til barnets underhold. Til tross for at tilbakehold eller trekk i barnebidrag vil medføre en negativ økonomisk konsekvens for bidragsmottakeren, vil en slik innretning av reglene først og

¹¹ Prop. 161 L, s. 83.

fremst gå utover barnet som kanskje ikke får dekket sine behov. Å la en konflikt mellom foreldrene gå utover barnet ved trekk eller tilbakehold i midler som skal komme barnet til gode, er ikke i tråd med barnets beste. Ombudet viser til den tidligere behandlingen av spørsmålet, særlig våre uttalelser inntatt i Prop. 161 L (2015-2016)¹² og vi slutter oss til utvalgets vurdering.

6.2. Adgang til å fastsette tvangsbót

6.2.1 Dagens situasjon

Etter barneloven § 65 annet ledd kan retten ilegge tvangsbót mot forelderen som forhindrer at en avgjørelse eller avtale følges opp. Det kan ilegges tvangsbót både i tilfeller hvor foreldrene har delt fast bosted og ved brudd på samværsavtaler. Boten skal fastsettes etter økonomien til den forelderen som forhindrer at avgjørelsen eller avtalen følges opp. Formålet med boten er at den skal være et pressmiddel og incentiv for å overholde gjeldende avtale eller avgjørelse. Det er derfor behov for at boten er av en viss størrelse.

6.2.2. Utvalgets forslag

Utvalget ønsker å videreføre adgangen til å fastsette tvangsbót, og gjeldende rett videreføres i all hovedsak, med unntak av noen lovtekniske omstruktureringer. Formålet med bestemmelsen skal være å få forelderen til å oppfylle sine plikter frivillig.

6.2.3 Ombudets vurdering

Samværs hindring er etter ombudets syn alvorlig og det bør være et sanksjonssystem som sikrer at avtale eller fastsettelse av samvær eller delt fast bosted etterleves. I dag er tvangsbót det eneste virkemiddelet retten kan iverksette ved samværs hindring. Selv om det praktisk kan sies å være liten forskjell mellom en tvangsbót og trekk i barnebidrag – begge sanksjoner innebærer et økonomisk incentiv for å overholde avtalt eller fastsatt samvær, er det en prinsipiell forskjell mellom disse to sanksjonsmulighetene. Trekk i barnebidrag retter seg mot barnet, mens en tvangsbót vil rette seg mot forelderen. En forverret økonomisk tilstand hos den ene forelderen vil naturlig nok også indirekte kunne gå utover barnet. En slik konsekvens er vanskelig å unngå, fordi det er et sammenvevet forhold mellom en forelder og et barn, særlig i de første årene av barnets liv. Når den forelderen som forhindrer samvær gis en tvangsbót, og denne tvangsbóten settes så høyt at den er et reelt pressmiddel skal forelderen likevel få barnebidraget som avtalt. Barnets behov skal da dekkes gjennom barnebidraget. Tvangsbóten skal derfor i teorien hovedsakelig være en negativ konsekvens for forelderen. På bakgrunn av dette

¹² Ot.prp. nr. 56 (1996-1997) punkt 8.1.2.1 og Prop. 161 L (2015-2016) s. 83-86.

er ombudet positive til at det fortsatt skal være adgang til å illegge tvangsbót mot den forelderen som forhindrer samvær.

7. Tvangshenting som virkemiddel for å tvangsfullbyrde samvær

7.1 Dagens situasjon

Utgangspunktet etter dagens barnelov § 42 er at barnet har rett til samvær med begge sine foreldre. Dette gjelder uavhengig av ordningen foreldrene har avtalt eller som har blitt fastsatt. Adgangen til å tvangsfullbyrde en avtale eller avgjørelse som ikke blir fulgt opp eller hindret, er derimot forskjellig alt etter om barnet har delt fast bosted, eller samvær.

Dersom det er avtalt eller fastsatt delt bosted, og den ene forelderen ikke overholder denne avtalen eller avgjørelsen, finnes det i dag to sanksjonsmuligheter. For det første kan det fastsettes en tvangsbót. For det andre kan det gjennomføres henting av barnet (tvangshenting). Dette til forskjell fra avtale om **samvær** hvor det eneste sanksjonsmiddelet er tvangsbót.

7.2 Utvalgets forslag

Utvalget har delt seg i et mindretall (to utvalgsmedlemmer) og et flertall (seks utvalgsmedlemmer), i spørsmålet om tvangshenting skal være et virkemiddel for å tvangsfullbyrde også samvær. Flertallet ønsker ikke å gå inn for en slik løsning, og viser til tidligere vurderinger av spørsmålet. Flertallet er bekymret for at tvangshenting skal skje gjentatte ganger, og legger til grunn at det er en svært inngripende og uforholdsmessig stor påkjenning for barnet og foreldrene. Mindretallet mener tvangshenting bør være et tilgjengelig virkemiddel for å realisere samvær. Mindretallet viser til at tvangshenting er et lovlig virkemiddel når foreldrene har delt bosted, mens tvangshenting ikke kan gjennomføres når den andre forelderen kun har samvær. Siden disse to situasjonene i praksis kan være svært like, er det etter mindretallets vurdering vanskelig å se gode grunner for at reglene om tvangshenting bør være ulike.

7.3 Ombudet mener

Ombudet er enig med flertallet i at tvangshenting er et svært inngripende tiltak som kan være en stor påkjenning for både barnet og foreldrene. Særlig blir påkjenningen stor dersom tvangshenting blir gjennomført gjentatte ganger. Ombudet mener at samværshindring er alvorlig, både for barnet som har rett til samvær med begge foreldrene, og for den forelderen som blir hindret samvær med barnet. Alle våre naboland; Danmark, Sverige, Finland og Island har regler om fysisk avhenting som tvangsmiddel for å gjennomføre samvær. Ombudet mener en slik adgang også er nødvendig i Norge.

Ombudet støtter derfor mindretallets standpunkt og argumentasjon om at fysisk avhenting skal være mulig, også der hvor det er avtale eller avgjørelse om samvær. Det er etter ombudets mening lite forskjell mellom tvangshenting der det er delt bosted kontra der den andre forelderen har rett til samvær. Belastningen for barnet vil i begge tilfeller være den samme. For samværsforelder vil det derimot være en unødvendig forskjellsbehandling sammenliknet med en forelder som har delt bosted.

Ombudet legger til grunn at en forutsetning for vårt standpunkt er at alle mindre inngripende tiltak er forsøkt før tvangshenting, og at samværet ikke er i strid med barnets beste. Det er også en forutsetning at avhenting skjer så skånsom som mulig, og utføres av kompetent offentlig personell.

8. Observasjon ved overlevering av barnet som tvangsmiddel for å sikre delt fast bosted eller samvær

8.1 Dagens situasjon

Som påpekt over er tvangsbort og tvangshenting i dag sanksjoner som kan ilegges den forelderen som hindrer at avtale eller avgjørelse om delt bosted følges opp. I tilfeller hvor den ene forelderen har samvær kan det kun ilegges en tvangsbort.

8.2 Utvalgets forslag

Utvalget presenterer ett nytt forslag til sanksjonsmiddel som innebærer at retten kan avgjøre at en egnet person skal være til stede ved overleveringen av barnet. Formålet med en slik tilstedeværelse er å sikre at overleveringen av barnet fra den ene forelderen til den andre skjer som avtalt eller fastsatt. Utvalget foreslår at både ansatte ved familievernkontoret, sakkyndige eller andre som kan fylle en slik rolle.¹³ Utvalget antar at ordningen først og fremst, men ikke utelukkende er aktuell for å sikre gjennomføring av samvær. Det er det offentlige som skal dekke kostnadene ved tiltaket, som er ment å virke i en overgangsfase og for inntil tre overleveringer.

8.3 Ombudets vurdering

Som påpekt innledningsvis i punkt 6.1 mener ombudet at det er nødvendig med enkelte sanksjonsmuligheter for å sikre at avtaler eller avgjørelser blir fulgt opp. I den sammenheng er ombudet positive til at nye tiltak prøves ut. Observasjon ved overlevering av barnet fremstår som et mindre inngripende tiltak enn både tvangsbort og henting av barnet. Ombudet støtter derfor forslaget om å prøve ut, og innføre et slikt sanksjonsmiddel.

¹³ NOU 2020: 14, s. 306.

9. Bidragsmodeller

9.1 Innledning

Ombudet er enig i utgangspunktet om at begge foreldrene har plikt til, og ansvar for barnets forsørgelse. I tilfeller hvor barnet kun bor med den ene, eventuelt ingen av foreldrene er det nødvendig at foreldrene bidrar til barnets underhold i tråd med deres økonomiske evne.

I saker med høyt konfliktnivå kan bidragets størrelse være en kime til ytterligere konflikt mellom partene. Ombudet mener derfor det er viktig at bidragsmodellene utformes på en måte som fremstår rimelig og rettferdig for begge foreldrene, og som ivaretar barnets beste. Majoriteten av bidragspliktige er menn (84 %) mens majoriteten av bidragsmottakere er kvinner (91 %).¹⁴ Det er altså langt flere menn enn kvinner som betaler barnebidrag, slik at utformingen av bidragsreglene er viktig i et likestillingsperspektiv.

9.2. Dagens regler for beregning av barnebidraget

Etter gjeldende rett beregnes barnebidraget med utgangspunktet i barneloven § 71. Etter ordlyden i bestemmelsen skal foreldrene dekke barnets underhold etter «storleiken på inntekta deira». Samtidig skal ikke bidraget være høyere enn at bidragspliktig «har att fastsette midlar til eige underhald mv.». Ordlyden tilsier for det første at foreldrene skal dekke barnets underhold etter hvor stor inntekt foreldrene har, men at bidraget ikke skal settes høyere enn at den bidragspliktige har penger til løpende utgifter.

I tillegg til denne formuleringen begrenses størrelsen på bidraget i dag av fem sjettedeles-regelen og 25 %-regelen. Reglene fungerer som skranker for den totale bidragsbyrden for bidragspliktig. Det vil si at den bidragspliktige aldri må dekke mer enn fem sjettedeler av barnets totale underhold. Bidragspliktig skal heller ikke betale mer enn 25 % av brutto inntekt i barnebidrag, uavhengig av antall barn og underholdskostnaden til disse. Størrelsen på barnebidraget begrenses derfor først av fem sjettedeles-regelen og deretter av 25 % - regelen.

9.3 Utvalgets forslag om opphevelse av 25 %-regelen og fem sjettedeler regelen

Utvalget mener at både 25 %-regelen og fem sjettedeles-regelen bør oppheves. Vurderingen av bidraget vil derfor, etter utvalgets forslag baseres fullt ut på prinsippet i nåværende barnelov § 71.

¹⁴ NOU 2020: 14, s. 252 og Nav.no, *Statistikk*, <https://www.nav.no/no/nav-og-samfunn/statistikk/familie-statistikk/barnebidrag>

9.3.1 Ombudets vurdering av 25 %-regelen

Ombudet ønsker en videre utredning av utvalgets forslag om å oppheve 25 %-regelen. Etter ombudets syn er forslaget lite behandlet i utkastet. Vår bekymring er at en opphevelse av 25 %-regelen vil ramme bidragspliktige med dårlig råd hardt. Slik regelen fungerer i dag, setter 25 %-regelen en øvre grense for hvor stor andel av lønn bidragspliktig må betale i bidrag. Regelen vil svært sjeldent være aktuell for fedre med god råd. Det er fordi barnebidraget beregnes ut fra en fast underholdskostnad etter gitte satser. Siden barnebidraget begrenses av de gitte satser etter underholdskostnaden, kommer 25 %-regelen først til anvendelse når bidragspliktig har lav lønn. I forarbeidene til bestemmelsen, som riktignok er fra 2001 blir det lagt til grunn at de bidragspliktige som vil komme inn under regelen normalt har en inntekt mellom 175.000 – 250.000 kroner.¹⁵ Inflasjonsjustert tilsier det at det primært er de som ligger på en brutto årsinntekt mellom ca. 250.000 – 360.000 kroner som vil oppleve 25 %-regelen som et tak for totalsummen av barnebidraget.

Regelen er ment å være en sikkerhetsventil som sikrer bidragspliktige med dårlig råd en viss sum til eget underhold.¹⁶ Begrensningen 25 %-regelen utgjør vil like fullt være viktig for de bidragspliktige som går inn under regelen. En evaluering av ordningen i 2006 viser at samværsfedre som gruppe har lavere inntekt og lavere utdanning enn menn for øvrig, og gifte fedre.¹⁷ Forskningen må derimot sies å være gammel, og så vidt ombudet kan se er det ikke referert noe nyere forskning på dette feltet i utkastet. En forutsetning for å fjerne 25 %-regelen er derfor at det innhentes kunnskap om hvordan en opphevelse av denne regelen vil påvirke den bidragspliktige.

9.3.2 Ombudets vurdering av fjerningen av fem sjettedeles-regelen

Regelen om at den bidragspliktige aldri skal dekke mer enn fem sjettedeler av barnets underhold er i likhet med 25 %-regelen med på å sette et øvre tak for hvor stort økonomisk bidrag den bidragspliktige skal betale. Til forskjell fra 25 %-regelen er derimot fem sjettedels beregningen fastsatt etter gitte satser. Hvor stor underholdskostnaden blir, avhenger primært av hvilken aldersklasse barnet inngår i. Slik sett er fem sjettedeles-regelen med på å sikre forutsigbarhet for både foreldre som skal betale, og motta bidrag.

Dersom fem sjettedeles-regelen fjernes, kan den bidragspliktige bli ansvarlig for barnets fulle underhold, hvis mor ikke har noe økonomisk evne. Utvalget

¹⁵ Ot.prp. nr. 43 (2000-2001) s. 88 - 89.

¹⁶ Ot.prp. nr. 43 (2000-2001) s. 89.

¹⁷ St.meld. nr. 19 (2006-2007) s. 35.

argumenterer i liten grad for hvorfor regelen skal fjernes utover at hensynet til barnets beste må ha forrang foran den bidragspliktiges økonomi. Vi savner derfor en nærmere gjennomgang av hvilke konsekvenser en opphevelse av regelen vil få for den bidragspliktige, dersom bidragspliktige skal betale barnets fulle underhold. Vil endringen for eksempel innebære at bidragspliktige må «overta» mors del som i dag dekkes av offentlig støtte – hvis mor ikke har bidragsevne? Ombudet mener derfor at virkningen av å oppheve fem sjettedeles-regelen må utredes nærmere, i likhet med 25 %-regelen.

10. Endring av 12 % - regelen

10.1. Dagens situasjon

Etter gjeldende rett kan barnebidraget endres eller fastsettes på nytt i tilfeller der justeringen medfører en endring på minst 12 % av barnebidraget.

10.2. Utvalgets forslag

Utvalget foreslår at regelen fjernes og at barnebidraget i stedet justeres en gang i året. Det skal derimot være en unntaksregel som gir adgang til å justere barnebidraget mer enn en gang i året, dersom justeringen vil medføre en endring på mer enn 15 %.

10.3. Ombudet mener

Ombudet støtter forslaget om endring av 12 %-regelen. Barnebidrag kan utgjøre en betydelig utgiftspost for bidragspliktige, og være et tilsvarende nødvendig tilskudd for bidragsmottakere, særlig i familier med begrensede økonomiske ressurser. Det er derfor viktig at bidragssystemet er forutsigbart for begge parter, og at det ikke er stadige endringer i bidragets størrelse. Ombudet mener derfor at det kan være hensiktsmessig å endre dagens 12 % - regel til en hovedregel om at justering i bidraget skjer en gang i året. Unntaksregelen om at det kan skje endringer dersom denne vil være over 15 % vil motvirke urimelige utslag dersom den ene forelderen får betydelig økt inntekt, eller betydelig inntektstap.

11. Beregning av samværsfradraget

11.1. Dagens ordning

Etter dagens ordning gis det samværsfradrag etter fastsatte samværsklasser. Fradraget baseres på antall netter samvær og barnets alder.

11.2. Utvalgets forslag

Utvalget foreslår å endre ordningen med samværsklasser til en ordning hvor fradraget baserer seg på det faktiske antallet avtalte overnattinger.

11.3. Ombudet mener

Ombudet er enig med utvalget i at samværsfradrag ved fastsettelse av barnebidraget kan være med på å oppmuntre til omsorg fra begge foreldrene. Et samværsfradrag er også rimelig, siden utgifter den bidragspliktige har under samvær er utgifter bidragsmottakeren sparer.

Ombudet støtter også forslaget om å endre dagens praktisering av samværsklasser, og mener det vil være hensiktsmessig å endre gjeldende praktisering. Ombudet er enig med utvalget i at samværsklassene er for grovt inndelt, og at store hopp i samværsfradraget kan skape feil insentiv ved avtaler om samvær. Ombudet forutsetter at forslaget tar utgangspunkt i avtalt samvær, og ikke faktisk gjennomført samvær. At det tas utgangspunkt i avtalt samvær vil sikre forutberegnelighet for partene og det vil være bevismessig enkelt å fastsette samværsfradraget dersom det oppstår konflikt mellom partene om hvor mye samvær som har funnet sted. Dersom den bidragspliktige systematisk ikke oppfylder samværet, kan dette resultere i at samværsavtalen endres gjennom ny avtale eller dom.

11.4. Fradrag i barnebidrag ved samvær – noen særskilte bemerkninger til bidragets størrelse ved samværsnekt

Hovedregelen i barnelova § 71 om at barnebidraget skal reduseres ved samvær begrenses ved en unntaksregel i fastsettelsesforskriften.¹⁸ Etter fastsettelsesforskriften § 9 andre ledd skal det ikke gis fradrag for avtalt eller fastsatt samvær dersom det er bevist at dette «ikkje blir fulgt opp». Ordlyden er uklar og skiller ikke mellom ulike grunner til at samværet ikke blir fulgt opp. Det kan være mange ulike grunner til at avtalt eller fastsatt samvær ikke følges opp, eksempelvis fysisk eller psykisk sykdom, manglende vilje til samvær eller at bostedsforelderen nekter eller forhindrer samvær.

Sistnevnte tilfelle har vært belyst i media, og spørsmålet har blitt adressert til barne- og familieministeren.¹⁹ Ombudet etterlyser en nærmere redegjørelse og diskusjon av hvordan samværsbidraget skal beregnes i tilfeller hvor bostedsforelderen motarbeider avtalt eller fastsatt samvær.

¹⁸ FOR-2003-01-15-123.

¹⁹ Se TV2s omtale av saken, men uttalelser fra jussprofessorene Camilla Bernt og Asbjørn Strandbakken <https://www.tv2.no/v/1617939/>. Se barne- og familieminister Kjell Ingolf Ropstads svar her: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Sporsmal/Skriftlige-sporsmal-og-svar/Skriftlig-sporsmal/?qid=83006>

Etter Ombudets mening synes utvalget å overse nyanser i problematikken når de skriver at:

“Ved utformingen av reglene om samvær og samværsfradrag er det også tatt høyde for at avtalt eller offentlig fastsatt samvær ikke alltid blir praktisert og gjennomført i tråd med det avtalte eller fastsatte, og det er derfor gitt en unntaksregel ved reduksjon av samværet. Dette følger av at det ikke er rimelig å gi fradrag for samvær i barnebidraget når det av ulike årsaker ikke lenger er samvær, og dermed heller ikke utgifter til barnets forsørgelse under samvær”.²⁰

Ombudet mener derfor at denne problemstillingen bør behandles i det videre arbeidet med revisjon av dagens barnelov. Det er en klar forskjell på situasjoner hvor avtalen eller det fastsatte samværet ikke følges opp på grunn av motvilje eller likegyldighet hos den bidragspliktige, og situasjoner hvor den bidragspliktige ikke følger opp avtalen på grunn av hindringer fra bidragsmottakeren. Stortinget har gjennom sitt anmodningsvedtak Inst. 264 s. (2020/2021) bedt regjeringen om å utrede denne problematikken videre. Ombudet imøteser en slik gjennomgang.

12. Barnebidrag til barn som har fylt 18 år

12.1. Dagens situasjon

Etter gjeldende rett varer forsørgerplikten som hovedregel frem til barnet er 18 år, så fremt ungdommen ikke tar opptil fire års skolegang i videregående opplæring. Dersom bostedsforelderen ønsker bidrag etter at ungdommen har fylt 18 år, må bostedsforelderen i utgangspunktet fremsette krav om bidrag før 18-årsdagen eller etter fylte 18 år på vegne av ungdommen.

12.2. Utvalget mener

Utvalget stiller spørsmål ved om forsørgelse av ungdom over 18 i videregående opplæring er tilstrekkelig ivaretatt og foreslår å endre denne regelen, slik at bidraget videreføres uten ny fastsettelse frem til og med den måneden barnet fullfører videregående opplæring. En slik regel vil sikre at ungdom som startet på skolen det året de fylte 6 år, og som har fulgt ordinær progresjon i utdanningsløpet vil ha rett til støtte de siste 6 til 18 månedene av videregående opplæring. Ungdommen vil derfor ha rett til bidrag en stund etter fylte 18 år. Denne endringen vil gi bostedsforelderen adgang til å kreve videreføring av bidraget, frem til ungdommen har fylt 20 år og inntil fullført videregående.

²⁰ NOU 2020: 14, s. 246.

12.3. Ombudet mener

Ombudet støtter dette forslaget. Det er liten forskjell på situasjonen for den bidragspliktige og bidragsmottaker frem til ungdommen har fullført sin videregående skolegang. Behovet for bidrag endres ikke nødvendigvis den dagen ungdommen fyller 18 år, og bidragsbetaling bør derfor kunne fortsette.

13. Gebyr for offentlig fastsettelse av barnebidrag

13.1. Dagens regulering

I dag er gebyret for offentlig fastsettelse av barnebidrag tilsvarende ett rettsgebyr, for tiden 1172 kroner. Foreldre med dårlig økonomi er fritatt fra å betale gebyr. Siden gebyret skal oppmuntre partene til å bli enige, og slik inngå en privat avtale er det antatt at gebyret først og fremst er viktig ved førstegangsfastsettelse.

13.2 Utvalgets forslag

Utvalget legger til grunn at gebyret er ment å være et insitament for partene til å inngå private avtaler, samt at det skal gi det offentlige noe inndekning av utgiftene som følger arbeidet med bidrags sakene. Utvalget foreslår derfor å at gebyret skal settes til et kvart rettsgebyr per part når det offentlige skal fastsette barnebidrag.

13.3. Ombudet mener

Ombudet mener det er hensiktsmessig med et gebyr som kan oppmuntre foreldrene til å finne en privat løsning når barnebidrag skal fastsettes, og at det offentlige skal ha en viss inndekning for utgiftene med å fastsette bidraget. Samtidig kan ikke gebyret være så høyt at det blir forskjell på hvem som har økonomisk bæreevne til å kreve offentlig fastsatt bidrag og ikke. Ombudet er derfor enig i utvalgets vurderinger på dette punktet, og støtter forslaget om å redusere gebyret i endringsaker til et kvart rettsgebyr per part.

14. Utvalgets forslag om endringer i oppgavefordelingen mellom domstolene og familievern

14.1 Innledning

Foreldretvister en stor andel av sivile saker for norske domstoler. Domstolsadministrasjonens statistikk viser at det kom inn 2531 foreldretvister i tingrettene i 2020.²¹ Antall innkomne saker etter barneloven har vært relativt

²¹ Domstolsadministrasjonen, *Innkomne saker etter barnelov, 2016-2020*. Hentet fra: <https://www.domstol.no/contentassets/73ae7146b4094aa7a55cf4ec915deb2d/saker-etter-barneloven-2016-2020.pdf>

stabilt de siste fem årene, med en topp i 2018 på 2664 saker.²² Langt fra alle innkomne saker resulterer i hovedforhandling og dom, mange saker løses i domstolens meklingsspor. I 2017 ble 55 prosent av foreldretvister for tingrettene avsluttet uten at hovedforhandling ble gjennomført, og 72 prosent ble avsluttet uten dom.²³

14.2 Utvalgets generelle målsetting for domstolsbehandlingen og familievernet

Utvalget foreslår at domstolene i større grad enn i dag skal rendyrkes som et dømmende organ i foreldretvister. Det vil si at meklingssporet skal uttømmes i familievernet og domstolene skal «kun» dømme.²⁴ Saker som kommer inn til domstolen skal derfor gå rett fra planmøte til hovedforhandling, uten dagens saksforberedende møter, som blant annet innebærer mekling etter konflikt og forsoningsmodellen.

Utvalget går også inn for en strammere tidsbruk i domstolene, når en sak først blir brakt inn. Dette innebærer et forslag om at en foreldretvist bør kunne avvikles på én rettsdag, tilsvarende det som anbefales som tidsramme for saker etter barnevernloven i NOU 2020: 5 (Rettshjelpsutvalget).²⁵ Utvalget legger til grunn at domstolene i dag er godt rustet for å håndtere foreldretvistsaker. Norske domstoler har høy tillit, og dommere er vant til å løse konflikter og å møte personer i konflikt og krise.²⁶

Utvalget foreslår at rollefordelingen mellom familievernet og domstolene skal endres gjennom flere konkrete tiltak. Majoriteten av disse tiltakene følger opp forslag som tidligere er fremmet, hovedsakelig i NOU 2019: 20 (En styrket familietjeneste) og NOU 2020: 5 (Rettshjelpsutvalget).

14.3 Ombudets syn på utvalgets generelle målsetting

Ombudet deler utvalgets mål om at flere saker bør kunne løses i familievernet. Det vil kunne spare både foreldre og barn for tid, penger og krefter, og det kan være konfliktdepende. På den annen side mener ombudet at utvalgets drøfting og problematisering av målsettingen om å overføre mer mekling til

²² Domstolsadministrasjonen, *Innkommne saker etter barnelov, 2016-2020*. Hentet fra: <https://www.domstol.no/contentassets/73ae7146b4094aa7a55cf4ec915deb2d/saker-etter-barneloven-2016-2020.pdf>

²³ NOU 2020: 14, s. 267.

²⁴ NOU 2020: 14, s. 279

²⁵ NOU 2020: 14, s. 279.

²⁶ NOU 2020: 14, s. 280.

familievernet er mangelfull. Vi vil forsøke å vise dette i vår gjennomgang av de konkrete forslag som utvalget kommer med.

Vår bekymring dreier seg i hovedsak om kunnskapsgrunnlaget for hvordan meklingen fungerer i familievernet, familievernets prosedyrer og arbeidsmetodikk, og ikke minst familievernets ressurstilgang. Alle disse momentene er viktige for at familievernet kan yte likeverdige offentlige tjenester til mødre og fedre og at meklingen ikke får en uønsket slagside mot tradisjonelle kjønnsrollemønstre og stereotype oppfatninger av mors og fars foreldreroller.

Ombudet mener kunnskapsgrunnlaget for hvordan familievernet fungerer og bedømmes av brukerne er mangelfullt. I vårt høringsvar til NOU 2019: 20 (En styrket familietjeneste) og i vårt høringsvar til NOU 2020: 5 (Rettshjelpsutvalget), påpekte vi blant annet at brukerundersøkelsen gjort i forbindelse med NOU 2019: 20 ved familievernkontorene ikke inkluderer variabelen kjønn når det gjelder fornøydhet med mekling spesielt.²⁷ Det er også i NOU 2019: 20 påpekt at det «*Det er lite forskning på kjønnsfaktoren i familievernet (...)*».²⁸ Vi mener derfor at en forutsetning for den kompetansefordelingen utvalget legger opp til er at det innhentes mer kunnskap om hvordan meklingen oppleves og fungerer for mødre og fedre.

Ombudet er også skeptisk til utvalgets forslag om å stramme inn tidsbruken i domstolene i den grad som foreslås i utkastet. Ombudet ser behovet for effektivitet og fremgang ved behandling av foreldretvistsaker i domstolene, men mener det er viktig at partene får fremlagt sine påstander og bevis på en tilstrekkelig måte når saken først behandles i domstolene. At foreldrene opplever saksbehandlingen i domstolene som tilstrekkelig er særlig viktig i foreldretvistsaker, siden disse sakene ikke har ordinær rettskraft. Ombudet ønsker derfor å minne om at hensynet til en effektiv saksbehandling må avveies mot hensynet til en tilstrekkelig saksbehandling, slik at regelverket samlet sett ikke blir utformet på en måte som er prosessdrivende.

Ombudet vil understreke, at til forskjell fra familievernet er domstolenes oppgave å komme frem til en løsning, basert på til enhver tid eksisterende rettsregler. Når en sak blir behandlet i domstolen, får partene en rekke fordelaktige sivilprosessuelle rettigheter som ikke nødvendigvis følger av

²⁷ Se vårt høringsvar til NOU 2019: 20 *En styrket familietjeneste* her:

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-av-nou-2019-20-en-styrket-familietjeneste/id2683220/?uid=3495a8dd-58cd-422c-b01b-491ccbeb7635>

²⁸ NOU 2019: 20, s. 132.

behandling i familievernnet. Dette er eksempelvis retten til å føre vitner, retten til kontradiksjon og retten til å la seg representere av en advokat. Disse omstendighetene gjør at behandling i domstolene vil ha en annen innretning enn behandling i familievernnet. I enkelte saker, særlig der det er høyt konfliktnivå mellom partene vil det være hensiktsmessig og nødvendig at saken behandles i domstolen, slik at partene får disse sivilprosessuelle rettighetene.

14.4 Utvalgets konkrete forslag for å løse flere saker innen familievernnet

- **Utvalgets forslag om økt antall meklings timer før det utsendes meklingsattest**

I tråd med anbefalingene i NOU 2019: 20 (En styrket familietjeneste), foreslår utvalget å øke antall obligatoriske timer med mekling fra en til seks timer før det gis meklingsattest. Seks timer mekling blir da hovedregel før foreldrene kan gå til retten med foreldretvisten. Kravet skal ikke være absolutt, og det kan gjøres unntak i saker der mekling er uegnet, eksempelvis ved mistanke om vold, rus, psykiatri, eller der den ene forelderen ikke møter opp til mekling. Forslaget innebærer at meklingen mellom partene skal foregå i familievernnet, og at «meklingspotensialet» skal uttømmes der. Utvalget viser til at 50 prosent av sakene for tingretten fører til en avtale mellom partene uten hovedforhandling. Etter utvalgets mening bør slike saker i større grad løses i familievernnet uten involvering fra dommeren.

Ombudets vurdering

Ombudet støtter utvalgets forslag om at antall timer mekling i familievernnet økes til seks timer før det gis meklingsattest. Dagens ene obligatoriske time gir mekler lite handlingsrom for å finne løsning og bygge relasjon til partene, slik at et godt samarbeidsklima gjør det mulig for foreldrene å komme frem til gode avtaler. Når det bare er krav om en time mekling, og store deler av denne timen må brukes til praktiske forhold og informasjon, realiserer ikke dagens ordning meklingsens potensiale.

Ombudets støtte til forslaget forutsetter at det følger økte ressurser til familievernnet. Barnelovsutvalget er inne på denne problemstillingen når de skriver at omleggingen som er forslått vil medføre besparelser for domstolene, og at:

«utvalget forutsetter imidlertid at denne innsparingen skal kunne komme familievernnet til gode, slik at de får tilgang på ressurser, personell og kompetanse som kan bidra til å øke andelen frivilling inngåtte avtaler her».²⁹

Ombudet mener dette er en for svak formulering og for lite konkret på et så avgjørende punkt.

Et annet hovedpoeng for ombudet er at det heller ikke foreligger en tilstrekkelig analyse av forskjellen mellom en mekling i domstolene og det familievernnet har tilgjengelig av instrumenter og prosedyrer, og hva det betyr for eventuelle kjønnskjeve og kjønnsstereotype utfall av meklingen innen familievernnet. Forslaget om obligatorisk seks timers mekling bør derfor, etter ombudets mening, også inneholde konkrete forslag for hvordan familievernnet best kan kvalitetssikres og gis tilstrekkelige kompetanse. I verste fall kan utfallet bli at familievernkontorer gjennomfører den nye reglen om seks timers obligatorisk mekling for foreldre som planlegger å gå i retten, men at mange kontorer ikke har ressursene til å fylle innholdet i timene. De kan eksempelvis mangle muligheten til bruk av meklere med spesialkompetanse og bruk av to meklere. Forslaget om en obligatorisk seks timers mekling for parene som ønsker å gå til retten burde derfor også inneholde forslag om et kvalitetssikrende og forsterket opplegg for en slik utvidet mekling.

- **Utvalgets forslag om økt deltagelse fra barnet underveis i prosessen**
Utvalget har som mål at barnets stilling i forbindelse med foreldretvisten skal styrkes. Det innebærer to konkrete tiltak.

For det første skal samtalen mellom mekler og barnet (barnesamtalen) reguleres direkte i loven jf. lovutkastet § 10-3. Etter bestemmelsen kan barnet kreve å snakke med mekler alene, uavhengig av foreldrenes samtykke. Dette til forskjell fra gjeldende rett, hvor foreldrene må samtykke til at mekler samtaler med barn under 16 år.

For det andre skal barnet gis en initiativrett, forstått som en helt ny adgang for barnet til å kalle foreldrene inn til en ny samtale med mekler. Ordningen er foreslått etter modell fra Danmark. Etter utvalgets forslag skal barnet kunne kalle foreldrene inn for samtale om bosted eller samvær, uavhengig av om dette er fastsatt gjennom avtale eller rettslig avgjørelse. Dersom barnet tar et slikt initiativ skal foreldrene som et utgangspunkt kalles inn til ny samtale, men det

²⁹ NOU 2020: 14, s. 280.

kan tenkes unntak, eksempelvis at familiekontoret ser at det i realiteten er en av foreldrene som manipulerer barnet til å be om samtalen.

Ombudets vurdering

Ombudet mener det er et godt forslag å gi barnet økt innvirkning på en prosess som omhandler dem. Avhengig av alder og modenhetsnivå vil barn kunne ha viktige innspill når det oppstår foreldretvist. En utfordring, som også blir adressert av utvalget er at foreldrene kan påvirke barnet til å ta initiativ til ny samtale. At barn blir manipulert til å ta parti for en av foreldrene er et forekommende fenomen og ombudet er enig med utvalget i at dette er noe familiemekler bør være spesielt oppmerksom på, og forsøke å identifisere. For barnet er dette en vanskelig situasjon, og det kan oppstå sterke lojalitetskonflikter. I en slik situasjon bør mekler ikke bare avvise et slikt møte, slik utvalget påpeker, men også arrangere et eget møte med forelderen som utøver press, for å veilede og informere.

- **Utvalgets forslag om å gi mekler mulighet til å anbefale tidsbestemt avtale**

Utvalget følger opp forslaget fra NOU 2017: 8 (Særdomstoler på nye områder) og NOU 2019: 20 (En styrket familietjeneste) ved å fremme forslag om at familievernkontorene skal ha en adgang til å anbefale partene en tidsbegrenset avtale. Utvalget begrunner forslaget med at en slik ordning vil gjøre at foreldrene i større grad må forholde seg til aktuelle løsningsalternativer.

Ombudets vurdering

Ombudet er i utgangspunktet enig med utvalget i at mekler kan sette opp forslag til en tidsbegrenset avtale. Derimot savner ombudet en mer inngående faglig drøfting av viktige problemstillinger som dette forslaget reiser. Ved å innføre muligheten for mekler til å anbefale en avtale brytes meklers «nøytrale» posisjon. Det vil da stilles andre krav til prosedyrer og manualer for meklings situasjonen for å tilfredsstille kravet om likeverdige offentlige tjenester.³⁰ Det vil også, i en del tilfeller være svært avgjørende hvilken avtale en forelder «går med på» og aksepterer for en tidsbegrenset periode i meklingsperioden. Det er fordi en slik avtale kan få konsekvenser for en eventuell vurdering i rettsapparatet når tilknytning, status quo og foreldrekontakt seinere skal vurderes. Slik sett kan en avtale være førende for seinere rettsavgjørelser selv om den gjelder for en tidsbegrenset periode. Det understreker poenget om at

³⁰ Likestillings- og diskrimineringsombudet *Aktivitetsplikt – Hvordan gå frem?* Hentet fra: <https://www.ombudet.no/jobbe-for-likestilling/utenfor-arbeidslivet/aktivitetsplikten-for-offentlige-myndigheter--hvordan-ga-frem/>

meklingen ved familievernkontorene må gjennomgås og kvalitetssikres bedre enn det som er tilfelle i dag, som påpekt i vårt hørings svar til NOU 2019: 20 (En styrket familietjeneste).³¹

- **Utvalgets forslag om at opplysninger om potensiale for fortsatt mekling skal fremgå av meklingsattesten**

Utvalget foreslår at det skal fremgå av meklingsattesten om meklerin i familievernet mener det vil være nyttig med fortsatt mekling utenfor domstolen. Forslaget er en oppfølging av tidligere forslag fremmet i NOU 2017: 8 (Særdomstoler på nye områder). En slik utforming av meklingsattesten er ment å gi dommeren informasjon om at saken bør sendes tilbake til familievernkontoret for fortsatt mekling.

Ombudets vurdering

Ombudet støtter dette forslaget, men vil igjen understreke at å overføre mer makt til mekler, i dette tilfelle ved å lage et følgeskriv om potensialet for mekling videre, vil kreve mer av familievernet. Det gjelder både ressurser og tidsbruk, men også kompetanse og metodikk.

- **Økt juridisk rådgivning på et tidlig stadium**

Utvalget føler på dette punktet opp, og gir støtte til forslag som ble fremmet i NOU 2020: 5 (Retts hjelpsutvalget). Retts hjelpsutvalgets forslag er at advokatens tidsbruk «skal begrenses gjennom forhåndssatte tak for antall timer med retts hjelp».³² I saker utenfor domstolene skal det etter utvalgets forslag i utgangspunktet være et tak på 15 timer retts hjelp. Det kan likevel søkes om flere timer ved behov. Dette til forskjell fra gjeldede rett, hvor du kan få syv timer retts hjelp. Forslaget innebærer derfor økt retts hjelp på rådgivningsstadiet, før saken behandles i domstolene. Samtidig skal antall timer retts hjelp ved behandling i domstolene bli lavere. Dersom saken går til hovedforhandling mener barnelovsutvalget at det normalt skal settes et tak på 10-15 timer for saksforberedelse, dersom det allerede er innvilget 15 timer støtte på rådgivningsstadiet.³³ Innstrammingen i antall timer retts hjelp under hovedforhandling, må ses i sammenheng med barnelovutvalgets anmodning om at foreldretvistsaker skal løses i løpet av en rettsdag.³⁴

³¹ Se vårt hørings svar til NOU 2019: 20, En styrket familietjeneste her:

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-av-nou-2019-20-en-styrket-familietjeneste/id2683220/?uid=3495a8dd-58cd-422c-b01b-491ccbeb7635>

³² NOU 2020: 5, s. 107.

³³ NOU 2020: 14, s. 279.

³⁴ NOU 2020: 14, s. 279.

Ombudets vurdering

Ombudet er enig i utvalgets utgangspunkt om at det bør gis økt rettshjelp på rådgivningsstadiet, slik at flere saker kan løses tidligere. Når advokaten har fått 15 timer til å sette seg inn i saken på rådgivningsstadiet, er det også naturlig at det gis mindre støtte til juridisk bistand under hovedforhandling. Samtidig som ombudet støtter forslaget, har vi enkelte kritiske bemerkninger som vi ønsker at departementet tar med seg i sine vurderinger.

Ombudet har i tidligere avgitte høringssvar vært kritiske til manglende kunnskap om hva brukerne mener om meklingsordningen hos familievernnet ut fra variabelen kjønn.³⁵ Ombudet poengterte i disse høringssvarene at forskningen er mangelfull og gammel, men at det som foreligger av forskning viser at menn er noe mer misfornøyd med meklingsordningen enn kvinner.³⁶ Vår erfaring er at foreldretvister er et felt hvor mange hevder å bli diskriminert på grunn av kjønn. Ombudet får henvendelser fra fedre som forteller at de opplever å bli presset til å inngå kompromisser under mekling i familievernnet, til tross for at de mener at kompromisset er uriktig og ikke til barnets beste. Det er manglende forskningsbasert kunnskap om hva brukerne mener om meklingen, og mangelfulle kvalitative studier av hvordan meklingen fungerer i familievernnet. Ombudet mener derfor det ville vært en stor fordel med mer forskningsbasert kunnskap før en slik ressursoverføring lovfestes.

Ombudet er også bekymret for hvilke negative konsekvenser innstramminger i rettshjelpsordningen på domstolsstadiet kan få for parter i lavinntektsyrker og deltidsstillinger. Det er ofte kvinner som arbeider i slike stillinger og en innstramming vil kunne gå ufordelaktig utover kvinner. Særlig ved alvorlige saker som inkluderer vold og rus kan det ikke forventes at saken skal løses gjennom mekling i familievernnet. I slike saker er det behov for domstolsbehandling, og rettshjelp utover rådgivningsstadiet. Forslaget om å stramme inn rettshjelpen i domstolene burde derfor, etter ombudets syn, blitt

³⁵ Se vårt høringssvar til NOU 2019: 20, En stryket familietjeneste :

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-av-nou-2019-20-en-styrket-familietjeneste/id2683220/?uid=3495a8dd-58cd-422c-b01b-491ccbeb7635> og høringssvar til NOU 2020: 5, Rettshjelpsutvalget, <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---rettshjelpsutvalgets-utredning-nou-20205/id2705307/?uid=f8a523ad-3dd4-4f30-b333-25c27d8fa212>

³⁶ Ådnanes M., Haugen, G.M.D, Jensberg, H., Rantalaiho M., Husum og T.L (2011). Evaluering av mekling etter ekteskapslov og barnelov. Utarbeidet av SINTEF Teknologi og samfunn og NTNU Samfunnsforskning for Barne- likstillings- og inkluderingsdepartementet.

foretatt ut fra en analyse av hvordan endringen slår ut for ulike kjønn. Vi kan ikke se at disse to problemstillingene blir drøftet i utkastet. Dette er prinsipielle likestillings- og diskriminerings spørsmål som etter utredningsinstruksen § 2-1 nr. 3, og den tilhørende veilederen fra DFØ,³⁷ skal utredes.

15. Etablering av foreldreskapet – bemerkninger til lovutkastet § 2-2

En sentral del av barneloven er hvordan foreldreskapet etableres. I tråd med samfunnsutviklingen, der foreldreskapet etableres på flere ulike måter er det nødvendig at barneloven reflekterer samfunnsutviklingen både språklig og materielt. Ombudet har derfor enkelte bemerkninger til hvilke ord som er mest hensiktsmessig å bruke for den som føder barnet.

15.1 Gjeldende rett

Etter gjeldende rett regnes den som føder barnet alltid som barnets mor jf. barneloven § 2.

15.2 Utvalgets forslag

Utvalgets primære standpunkt er at barnelovens terminologi bør være kjønnsnøytral, og at loven ikke lenger skal bruke ordene «mor», «far» og «medmor». Det samme gjelder bruk av ordene «kvinne» og «mann». Utvalget viser til at mandatet gir utvalget en anmodning om en språklig og strukturell gjennomgang som skal gi en tidsriktig barnelov. Utvalget mener det er i takt med tiden å bygge loven rundt ord og uttrykk som alle kan kjenne seg igjen i, og som tar hensyn til at barn vokser opp i svært ulike familier. Utvalget foreslår likevel å videreføre tredelingen mor, far og medmor og at disse skal fungere som koblingsord ved etablering av foreldreskapet. Det betyr at gjeldende rett langt på vei videreføres.

15.3 Ombudets vurdering

Ombudet er enig med utvalget i at barnelovens begrepsbruk bør inkludere dagens mangfold av familier. En slik inkludering er for det første viktig for familiene selv, slik at foreldre og barn kan kjenne igjen sin familie i lovverket. At barneloven er tidsriktig og inkluderende på dette punktet er også viktig for å sikre at barneloven regulerer, og har svar på ulike spørsmål som kan oppstå slik at det unngås lovtomme rom.

Ombudet registrerer at utvalget delvis ser problemstillingen. Blant annet skriver utvalgets flertall at det ikke ser noen grunn til at barneloven skal vise til

³⁷ Kgl. Res. 19 februar 2016 (FOR-2016-02-19-184). Se også DFØs utreder som nevner

«likestillings- og diskriminerings spørsmål» som et prinsippsspørsmål:

<https://dfo.no/fagomrader/utredningsinstruksen/veileder-til-utredningsinstruksen/2-krav-til-innhold-i-beslutningsgrunnlaget/2-1-minimumskrav-til-utredning>.

«kvinnen som føder barnet når også juridiske menn kan føde barn».³⁸ Til tross for dette, mener vi enkelte problemstillinger burde vært mer inngående behandlet i utkastet. Et eksempel er hvordan utkastet bygger på et rettslig utgangspunkt om at den som føder barnet alltid blir barnets mor jf. lovutkastet § 2-2. Bestemmelsen tydeliggjør at foreldreskapet knytter seg til fødsel, men siden det er mulig å endre juridisk kjønn ved selvbestemmelse uten krav om sterilisering, kan juridiske menn i dag føde barn. I slike tilfeller vil en juridisk mann, med mannlig kjønnsidentitet etter lovforslaget bli barnets mor. Å bli omtalt som barnets mor kan i slike tilfeller være i strid med personens kjønnsidentitet. Ombudet mener det er uheldig at det ikke er tatt høyde for at juridiske menn kan føde barn, og at disse kan ønske å anerkjennes som barnets far i tråd med sin kjønnsidentitet. Slik utkastet nå er innrettet innebærer det en manglende anerkjennelse av personens kjønnsidentitet i slike tilfeller.

Samtidig er det slik i dag at det er flere rettigheter som tilkommer den som etter loven regnes som mor, eller som er juridisk kvinne. Dette gjelder eksempelvis rett til engangsstønad, rett til ammeferie og rett til permisjon før, og etter fødsel. Det er verken ønskelig eller hensiktsmessig at personen som føder mister disse rettighetene, som følge av at personen er juridisk mann. Ombudet mener derfor at det er behov for en større gjennomgang av reglene på dette punktet, slik at reglene for etablering av foreldreskapet fremstår tidsriktig og praktisk for alle familier.

16. Etablering av foreldreskapet – bemerkninger til lovutkastet § 2-4 og § 2-5

Ombudet har også enkelte bemerkninger til hvordan den andre forelderen kan fastsettes og omtales. Den andre forelderen kan enten være far eller medmor, og ombudets prinsipielle standpunkt er at disse to foreldreskapene så langt som mulig skal likestilles.

16.1 Gjeldende rett

Etter gjeldende rett kan farskap etableres på tre ulike måter. Enten gjennom pater est-regelen, ved erklæring eller ved dom jf. barneloven § 3 og § 4. I forbindelse med felles ekteskapslov ble det vedtatt egne regler for etablering av foreldreskap for medmødre. Medmorskap skjer i dag ved at flere tilleggsvilkår må være oppfylt, blant annet at barnet er blitt til gjennom godkjent helseinstitusjon og at medmor har gitt sitt samtykke til befruktningen jf. barneloven § 4.

³⁸ NOU 2020: 14, s. 125.

16.2 Utvalgets forslag

Etter en vurdering av dagens rettslige reguleringer for farskap konkluderer utvalget med at de ikke ønsker større endringer i de rettslige rammene for farskap. Det betyr at dagens regler om etablering av farskap skal ligge fast, og at farskap kan etableres enten gjennom pater est, ved erklæring eller dom.

Utvalget foreslår derimot en egen bestemmelse om foreldreskap etter assistert befruktning, som likestiller far og medmor. Etter den foreslåtte bestemmelsen skal farskapet være en følge av samtykket til assistert befruktning, i stedet for ekteskap eller erklæring. Reglene for farskap og medmorskap vil derfor være sammenfallende dersom barnet har blitt til gjennom assistert befruktning.

16.3 Ombudets vurdering

Ombudet er positiv til forslaget om å likestille far og medmor i tilfeller hvor barnet har blitt til ved assistert befruktning. Det er etter vår mening ingen gode grunner til å skille mellom likekjønnede og ulikekjønnede par på dette punktet.

Ombudet mener det er grunn til å foreta en nærmere utredning av om pater est-regelen bør gis anvendelse, også for likekjønnede par. Som utvalget selv fremhever vil en automatisk foreldrerett for likekjønnede gifte par være den «ultimate likestilling».¹ Ombudet er enig i dette utgangspunktet. Ombudet ser at utvalget har tatt opp enkelte problemstillinger knyttet til en anvendelse av pater est-regelen for likekjønnede par i utkastet s. 130 flg. Ombudet mener problemstillingene som reises av utvalget bør danne grunnlag for en nærmere utredning. Formålet med en slik utredning bør være å komme frem til regler som på best mulig sikrer og likestiller far og medmors rettigheter.

17. Øvrige bemerkninger

I tillegg til de nevnte problemstillingene er det enkelte problemstillinger ombudet mener bør behandles nærmere. I likhet med situasjonen hvor juridiske menn føder barn, bør barneloven regulere foreldrestatusen til juridiske kvinner som gir sæd. I et slikt tilfelle vil kvinnen være biologisk forelder til barnet, og kan ha et ønske om å være barnets mor i samsvar med sin kjønnsidentitet. Et annet eksempel er hvordan foreldreskapet skal etableres i situasjonen hvor juridiske menn er gift med en kvinne som føder barn. En slik situasjon kan være aktuell dersom en juridisk mann er gift med en kvinne som blir gravid ved assistert befruktning. I et slikt tilfelle vil ikke mannen ha bidratt til barnets unnfangelse, men likefult være barnets sosiale forelder.

Regler for fastsettelse av foreldreskap er regulert i lov om endring av juridisk kjønn § 6. Ombudet mener derimot at det er nødvendig at denne typen

problemstillinger reguleres direkte i barneloven, og at foreldre bør kunne få fastsatt foreldreskap i tråd med sitt juridiske kjønn.

Ombudet mener disse tilfellene illustrer at etablering av foreldreskapet ikke er fullt ut regulert i lovutkastet. En nærmere utredning, med formål om å regulere disse situasjonene i barneloven er nødvendig for å sikre at alle barn får to foreldre, og at regelverket samsvarer med deres faktiske familie. Ombudet oppfordrer derfor departementet til å foreta en nærmere utredning av disse problemstillingene.

3. Avslutning

Ombudet ser frem til å følge departementets arbeid med å følge opp anbefalingene etter at høringsprosessen er avsluttet. Ombudet står gjerne til disposisjon i arbeidet med oppfølgingen av høringsforslaget.

Vennlig hilsen

Hanne Bjurstrøm
likestillings- og diskrimineringsombud

Knut Oftung
Seniorrådgiver

Lise Marit Nyerrød
Førstekonsulent

Dokumentet er elektronisk godkjent, og gyldig uten signatur.